

Фонд Президентів України: призначення, функції, діяльність

У статті розглянуто особливості діяльності Фонду Президентів України (ФПУ), його призначення, функції та специфіку діяльності. Наголошено, що особливістю даної структури є не лише збирання та використання різних видів документів, а й науково-дослідна та інформаційно-аналітична робота з їх популяризації як серед населення, так і в діяльності органів державної влади.

Як правило, після перебування на посаді Президента людина формально відходить від політики. Вона або створює власний фонд, або пише мемуари й бере участь у громадській діяльності. На загал роль президентів у відставці зводиться до ролі експертів і моральних авторитетів. Так, моральним авторитетом для Чехії залишається її перший посткомуністичний президент В. Гавел, для Румунії – президент Е. Константінеску, для Литви – А. Бразаускас. Останній, зокрема, після відмови в балотуванні на другий термін (1997 р.) згодом все ж повернувся в політику й очолив литовський уряд. І це – ще один варіант того, чим можуть займатися президенти після того, як залишать свій пост: вони можуть залишатися активними політичними гравцями, формувати свої партії, брати участь у виборах, боротися за реалізацію своєї президентської програми на інших постах тощо. Найбільший же вплив на політику колишні президенти мають у США, де вони досить активно допомагають діючій адміністрації.

В Україні ж екс-президенти, як правило, вдаються до активної громадської діяльності, у той же час тримаючи руку на політичному пульсі своєї держави. Так, на думку багатьох експертів, Л. Кравчук справді виглядає першим Президентом незалежної України: він має свою точку зору на суспільно-політичні процеси, що відбуваються в державі, та аргументовано захищає її, не стаючи при цьому відкрито на бік будь-кого зі сторін-суперників. Л. Кучма принципово відійшов від політики і досить рідко дає коментарі на цю тему. Він спостерігає за сучасними суспільно-політичними процесами, обіймаючи посаду голови Президентського фонду «Україна», що займається підтримкою обдарованої молоді в Україні, розробкою та реалізацією гуманітарних проектів, питаннями міжнародної співпраці, а також веде науково-експертну й аналітичну роботу.

Так чи інакше, незалежно від роду діяльності, колишні президенти в демократичних країнах залишаються носіями безцінного досвіду, який можна передати своїм наступникам для блага всієї держави. Тому різного роду документальні свідчення та матеріали, що стосуються життя та діяльності екс-президентів, а також діючого глави держави й президентських структур становлять невід'ємну частину всієї історичної спадщини країни, яку необхідно зберегти і надати можливість ознайомитися з нею всім бажаючим. У цьому плані особливої актуальності набуває діяльність спеціалізованих центрів, які не лише акумулюють величезні обсяги інформаційних ресурсів, що відображають специфіку розвитку та функціонування президентської влади в державі, а й сприяють популяризації різного роду матеріалів та документальних збірань про Президента, його життя та творчість серед широкого кола користувачів.

Серед наукових досліджень, присвячених проблемам збереження та систематизації документів і матеріалів, що відображають життя та суспільно-політичну діяльність президентів, становлення та розвиток інституту президентства, а також відповідних владних структур, можна виділити праці В. Удовика, Я. Чепуренко, С. Польовик, А. Федорчука та ін.

Метою цієї статті є висвітлення організаційних засад діяльності Фонду Президентів України, його призначення, структури та специфіки функціонування як центру збирання, збереження і наукової обробки інформаційних ресурсів щодо функціонування інституту президентства в Україні та за її межами.

Як приклад подібних структур особливо показовими є Президентські бібліотеки США, що функціонують як сховища документів, записів, колекцій та інших історичних матеріалів, що належать американським президентам, починаючи з Г. Гувера. На сьогодні в країні діють 13 президентських бібліотек (Presidential Libraries), які об'єднані в президентську бібліотечну систему й адмініструються Національним управлінням архівів та документації (National Archives and Records Administration). Крім того, у США вже склалась традиція, коли кожен президент створює свою бібліотеку у своєму рідному штаті, точніше в штаті, на базі якого він обирався на посаду президента. Наприклад, нинішній президент Б. Обама народився в штаті Гавайї, але політичну кар'єру зробив в штаті Іллінойс, тому з часом його бібліотека з'явиться саме в Іллінойсі.

До бібліотек традиційно передаються не лише папери, а й різноманітні подарунки президентів (які вони мають право залишити й у своїй власності, однак зобов'язані заплатити за них), а також інші предмети, які

завичай прикрашають музейні вітрини (наприклад, деякі особисті речі та інші артефакти). За стан збереження цих предметів та документів відповідає Національна архівна служба.

Серед подібних структур на території СНД можна назвати Бібліотеку Адміністрації Президента Російської Федерації, Президентську Бібліотеку Республіки Білорусь, Бібліотеку Управління справами Президента Азербайджанської Республіки, основними функціями та напрямками діяльності яких є «створення інформаційних ресурсів, їх збереження, каталогізація, обслуговування співробітників президентських служб і адміністрацій, складання оперативних інформаційних бібліографічних бюлетенів та ін.» [4].

Крім таких меморіальних комплексів, присвячених одній особі, та бібліотечних структур, у багатьох країнах створюються спеціалізовані фонди президентів, більшість з яких має благодійний та культурно-просвітницький характер. Як приклад можна виділити Фонд першого Президента Росії Б. Єльцина (<http://www.yeltsin.ru>), Фонд О. Квасневського (<http://www.kwasniewskialeksander.pl>), Фонд Г. Алієва (<http://www.heydar-aliyev-foundation.org>), в Україні – Президентський фонд Л. Кучми «Україна» (<http://www.kuchma.org.ua>) тощо. Так, благодійна діяльність Фонду Б. Єльцина, як і більшості інших, спрямована головним чином на підтримку молодих талантів у сфері освіти, науки, мистецтва, спорту тощо. Крім того, фонд також може займатися аналізом змін, що відбуваються в країні та світі, здійснювати історичні та політологічні дослідження реформ та брати активну участь у міжнародному гуманітарному співробітництві.

В Україні ж з метою збирання, збереження та запровадження в науковий та культурний обіг документальних матеріалів, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя президентів України, було засновано спеціальну бібліотечно-архівну колекцію – Фонд Президентів України. (ФПУ), який є структурним підрозділом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і заснований Указом Президента України від 5 квітня 1996 р. № 244 (244/96) «Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського статусу національної». Цей документ став основним при визначенні завдань і функцій ФПУ, політики комплектування документного фонду, видового складу документів, організації зберігання та використання документного фонду бібліотечно-архівної колекції.

До фонду належать:

– документи на всіх видах носіїв інформації з особистих архівів президентів України, що перебувають у їхній приватній власності (і не входять до номенклатури справ державного архіву президентів України)

та інших осіб, до повноважень яких належить допомога президентам України у виконанні їх державних обов'язків;

- особисті бібліотеки президентів України та інші друковані видання, що відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України;

- службові видання адміністрацій президентів України, інших органів та служб при президентах України;

- документальні матеріали приватних осіб, які причетні до державної, політичної, громадської, творчої діяльності президентів України та всього періоду їхнього життя, у тому числі особисті матеріали родин президентів України;

- документальні матеріали громадських організацій і осіб, діяльність яких може бути так чи інакше пов'язаною з реалізацією ідеї президентської влади в Україні, у тому числі президентів України, обраних політичними об'єднаннями діаспори, президентів Західноукраїнської Народної Республіки і Карпато-Української республіки, кандидатів у Президенти України, а також видання про історичні форми організації державної влади на території України;

- документальні матеріали та твори мистецтва, що містять будь-яку інформацію про президентів України та створені будь-коли і з будь-якого приводу у всіх можливих формах закріплення інформації;

- копії архівних документів офіційної діяльності президентів України, їхніх органів та служб, матеріалів про життя й творчість, що зберігаються в інших бібліотеках, архівних установах України та поза її межами;

- зарубіжні публікації та бази даних, що містять матеріали про життя і діяльність президентів України й аналіз функціонування інституту президентства в Україні;

- матеріали про досвід функціонування інституту президентства за кордоном і про діяльність президентів іноземних держав;

- науково-довідковий фонд, який містить бібліографічну та іншу науково-довідкову інформацію про наявність документів Президентів України і документів про їхню діяльність, що зберігаються в бібліотеці, інших бібліотеках, архівних установах України та поза її межами [2].

Відповідно до цього, документний фонд ФПУ поділяється на:

- бібліотечний фонд – книги, періодичні та продовжувані видання, атласи, автореферати дисертацій, нотні та образотворчі видання, відбитки, електронні видання та неопубліковані матеріали. Книжковий фонд ФПУ у свою чергу складається з двох колекцій:

- «Інститут президентства» – документні матеріали, які відобра-

жають державну, суспільно-політичну діяльність, життя та творчість президентів України та іноземних держав, матеріали про досвід функціонування інституту президентства, довідкові видання, енциклопедії, словники (понад 4 тис. примірників);

– видання з дарчими написами президентів іноземних держав, вітчизняних учених, письменників та поетів, діячів мистецтв, представників громадських організацій та установ, пересічних громадян та ін. (понад 2 тис. примірників);

– архівний фонд – архівні документи з особистих архівів президентів України, що перебувають у їхній приватній власності і не входять до номенклатури справ державного архіву Президента України; копії архівних документів офіційної діяльності президентів України, інших державних високопосадовців України; аудіо-візуальні документи;

– музейний фонд – музейні документи (експонати), пов'язані з життям та діяльністю президентів України, інших державних високопосадовців (близько 1500 експонатів). У даному фонді представлено різноманітні твори мистецтва, як, наприклад: предмети народних промыслів (вишиванки, дерев'яні скриньки, килими, вази, посуд тощо), музичні інструменти, декоративна зброя (шаблі, мечі, булави тощо), картини (виконані різними техніками на полотні, шовку, папірусі, з використанням каміння, гаптовані тощо), предмети одягу (мантії, національний одяг тощо), макети військової техніки, почесні нагороди та відзнаки президентів України, скульптури та нумізматичні експонати тощо. Кожний з предметів є унікальним, тому з метою залучення більш широкого кола користувачів до фонду електронних інформаційних ресурсів ФПУ було включено й віртуальну експозицію «Подарунки президентам України», ознайомитись з якою можуть всі бажаючі користувачі мережі Internet. Безпосередньо з музейними документами можна ознайомитись, відвідавши постійно діючу виставку нових надходжень у читальному залі фонду.

Фонд електронних інформаційних ресурсів включає також бібліографічну базу даних «Інститут президентства» (понад 24 тис. записів) та повнотекстову базу даних «Президент України: послання, звернення, доповіді, виступи, заяви, прес-конференції, привітання, статті, листи, інтерв'ю, співчуття» (близько 3 тис. записів). Зокрема, остання в процесі формування передбачає також й аналіз відгуків на виступи президентів України, наукову експертизу точності цитування актів Президентів України, їхніх офіційних виступів у вітчизняній і зарубіжній пресі тощо. Електронний фонд включає також ряд мультимедійних ресурсів, публікації, корисні інформаційні ресурси та довідкову інформацію

з питань функціонування президентської влади в зарубіжних країнах.

Загалом, склад документальних матеріалів, що передаються на постійне зберігання до фонду, визначається Президентами України, їхніми законними представниками, особами, що діють за їхнім дорученням, та іншими власниками документів. Після науково-технічного опрацювання та обліку з моменту їх надходження на зберігання, оригінали документів або їх копії надаються в користування кожному дієздатному громадянину України, а також іноземцям. Умови ж використання матеріалів регулюються Законами України «Про Національний архівний фонд і архівні установи», «Про авторське право та суміжні права» (3792-12), «Про інформацію» (2657-12) та «Про державну таємницю», іншими законодавчими актами. Правом необмеженого доступу до документів Фонду володіють в першу чергу «колишні Президенти України (документи їхнього архівного та персонального фонду); представники адміністрацій Президентів України, які уповноважені на це з метою використання документів для поточної діяльності за письмовим поданням Президента України або уповноваженої ним особи; фахівці, що уповноважені здійснювати науково-технічне опрацювання документів; керівництво фонду для поточної роботи з організації фонду; представники судових та слідчих органів у порядку, визначеному законодавством України. Та попри загальну відкритість доступу до документів фонду, існують все ж і деякі обмеження, умови яких можуть визначатися президентами України, їхніми законними представниками або уповноваженими особами, а також власниками документів на будь-який строк» [2].

Окрім збирання, збереження, наукового опрацювання, систематизації та використання документів і матеріалів, фонд, діючи на правах науково-дослідного інституту та відповідно до своїх основних завдань і функцій, проводить і науково-дослідну роботу з вивчення функціонування інституту президентства в Україні та світі, а також діяльності президентських бібліотек, фондів, архівів і аналогічних їм установ іноземних держав.

Також фондом проводяться моніторинг і прогностичний аналіз міжнародних, політичних, соціально-економічних, етнопонаціональних, культурно-просвітницьких подій. Поле досліджень включає й історичні форми організації державної влади на території України; процеси становлення та функціонування інституту президентства в Україні; вибори Президента України; державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України; діяльність громадських організацій і осіб, які так чи інакше пов'язані з реалізацією ідеї президентської

влади в Україні; функціонування інституту президентства за кордоном; діяльність президентів іноземних держав тощо.

Таким чином, фонд Президентів України як президентська бібліотечно-архівна колекція є не лише меморіальною та бібліотечно-інформаційною структурою, адже окрім зберігання та використання документів, створення власних інформаційних ресурсів, узагальнення досвіду функціонування президентських бібліотечно-архівних колекцій в інших країнах, фонд бере участь і в процесі інформаційного забезпечення органів державної влади та інших владних структур необхідними аналітичними матеріалами про місце та роль президентських інституцій як у системі державної влади України, так і досліджуючи досвід зарубіжних країн.

Запровадження ж матеріалів фонду в науковий, освітній, культурний обіг сприяє не лише підвищенню рівня поінформованості широкої громадськості про діяльність Президентів України, а й формує в суспільній думці повагу до інституту президентства, особи Президента України як глави держави та символів державної та президентської влади. Сам же факт створення та функціонування даного фонду відображає рівень ставлення держави до справи збереження своєї історичної спадщини, рівень політичної та державної культури.

Список використаних джерел

1. *Нежурбіда, Г., Польовик, С.* Використання документно-інформаційних та онлайн-ресурсів Фонду Президентів України [Текст] / Г. Нежурбіда, С. Польовик // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2008. – Вип. 22. – С. 7–18.
2. Про Положення про Фонд Президентів України. Указ Президента України від 11 жовт. 1996 р. № 936/96 // *Зб. Указів Президента України / Адміністрація Президента України.* – Вип. 4. Ч.1 (жовтень – листопад 1996 р.). – К., 1996. – С. 41–47.
3. *Удовик, В. М.* Науково-інформаційні ресурси про президентів та інститут президентства в країнах СНД [Текст] / В. М. Удовик // *Україна: події, факти, коментарі : інформ.-аналіт. журн.* – 2007. – № 19. – С. 88–94.
4. *Удовик, В. Н.* Информационно-аналитическая деятельность Фонда Президентів України Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского [Текст] / В. М. Удовик // *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. Вып. 6. / МААН. Совет директоров науч. б-к и информ. центров; [редкол.: А. С. Онищенко (предс.) и др.].* – К., 2008. – С.122–131.

5. *Федорчук, А.* Інформаційне забезпечення органів державної влади [Текст] / А. Федорчук // Наук. пр. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – 2005. – Вип. 14. – С. 108–119.

5. *Чепуренко, Я.* Фонд президентів України як бібліотечно-архівна колекція [Текст] / Я. Чепуренко // Бібл. вісн. – 2002. – № 4. – С. 2–11.